

РОЗДІЛ 6. ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА УКРАЇНИ FEATURES OF FORMATION OF COMPETITIVE ADVANTAGES OF LAND USE IN THE EUROPEAN UNION COUNTRIES AND UKRAINE

УДК 332.364:005.332.4

DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.74-26>

Лазарева О.В.¹

д.е.н., професор,
професор кафедри управління
земельними ресурсами
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили

Горгоц А.О.²

магістр
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили

Гориславська В.В.³

магістр
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили

Lazarieva Olena

Petro Mohyla Black Sea National University

Gorgots Alina

Petro Mohyla Black Sea National University

Horyslavska Victoria

Petro Mohyla Black Sea National University

Постановка проблеми. Наукоємність та інноваційність подальших зрушень у землекористуванні на сьогодні є вагомим поштовхом, що визначає підвищення його конкурентних переваг. Враховуючи це, з урахуванням ситуації, яка наразі склалась в нашій державі, вкрай необхідним є концентрація та сфокусування пріоритетів розвитку конкурентних переваг землекористування. Це, в свою чергу, потребує впровадження заходів щодо стабілізації економіки в сучасних умовах, що є важливою необхідністю задля відновлення реальної незалежності та подальшого розви-

У статті досліджено особливості формування конкурентних переваг в країнах Європейського Союзу та окреслено конкурентні переваги землекористування в Україні в сучасних умовах, що наразі склалась у нашій державі. Проаналізовані конкурентні переваги землекористування в країнах ЄС, що дозволило спроектувати його орієнтири в українському просторі у повоєнний час. Встановлено, що конкурентні переваги землекористування в Україні мають передбачати забезпечення збалансованості розподілу земель між суб'єктами господарювання на землі; посилення інтеграції науки, освіти і виробництва; відновлення виробничих потужностей та наукоємність продукції; відновлення транспортної інфраструктури та логістичних потужностей; переорієнтацію виробництва на імпортозамінні технології, оновлення наявних виробничих потужностей; підтримку міжнародного ділового співробітництва; використання нових знань та налагодження бізнес-технологій для суб'єктів господарювання на землі.

Ключові слова: конкурентні переваги, конкурентоспроможність, конкурентоздатні технології, землекористування, сільські території, Європейський Союз, виробничі потужності, виробничі ресурси.

The article studies the peculiarities of formation of competitive advantages of land use in such countries of the European Union as France, Germany, the Netherlands, Denmark, Austria, Hungary, Lithuania, Italy, Belgium, etc. It has been found that in European countries private ownership of land dominates, A soil conservation and conservation programme is in place, free consultations on rationalization of land use, prevailing leasing relationships, successful development of the land market, functioning of land use is based on the activities of highly specialized farms, operating financial support for enterprises maintaining competitive positions in the market, operates a specialized land protection legislation, there is a concept of the economy. It has been found that special factors on which the competitive advantages of land use depend are the acquisition of new competencies in the implementation of production; the use of new competitive technologies; Implementation of innovations to increase production efficiency; application of progressive competitive advantages; effective use of existing production resources. It has been determined that the competitive advantages of land use in Ukraine in the current conditions should include ensuring a balanced distribution of land between economic entities and sectors of the national economy; strengthening the integration of science, Education and production; restoration of production capacity and knowledge-intensive production in the economic space; rehabilitation of transport infrastructure and logistics; Updating existing production capacities; supporting international business cooperation; harnessing new knowledge and experience and developing business technologies for land operators. The marked competitive advantages in their implementation can ensure a high standard of living of the population, as well as will stimulate the achievements of economic entities in competitiveness in the world space.

Key words: competitive advantages, competitiveness, competitive technologies, land use, rural areas, European Union, production capacity, production resources.

тку громадянського суспільства нашої держави. З огляду на це і виникла необхідність обґрунтування підходів, що передбачають розкриття пріоритетів розвитку конкурентних переваг землекористування.

Викладена вище думка і обумовила вибір теми дослідження задля окреслення подальших перспектив розвитку землекористувань в сучасних умовах, що склалась в нашій державі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підходи щодо формування теоретичних положень та прикладних аспектів формування конкурент-

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1050-7118>

² ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6680-8297>

³ ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1141-8640>

них переваг висвітлена у низці наукових праць. Зокрема, питанням вивчення конкурентних переваг вітчизняних агропідприємств на міжнародному ринку присвячені наукові праці С.В. Позняка [1], зокрема він обґрунтовує сутність міжнародної конкурентоспроможності підприємств, а також здійснює аналіз основних складових індексу глобальної конкурентоспроможності.

У наукових працях Шебаніної О. В. [2] досліджено теоретичні аспекти формування конкурентних переваг виробників продукції на світовому ринку, обґрунтовано етапи формування конкурентних стратегій виробників сільськогосподарської продукції.

Грановська В. Г. [3, с. 95] розкриває теоретичні, концептуальні та методичні підходи до формування конкурентних переваг, а також досліджує напрямки їх формування, обґрунтовує основні підходи до забезпечення конкурентоспроможності на мезо- та макрорівні.

Балковська В. В. [4, с. 248] досліджує проблеми управління конкурентоспроможністю, розкриває основні підходи до систематизації ресурсів підприємства, на основі яких формуються конкурентні переваги, обґрунтовує стратегічні конкурентні переваги та джерела їх формування.

Цалко Т. Р. [5] у своїх наукових працях обґрунтовує систему чинників, що формують конкурентні переваги на підприємстві, наводить можливі варіанти формування конкурентних переваг, а також їх зовнішні та внутрішні фактори.

Цьовок Д. Р. та Яворська Н. П. [6, с. 141–147] розкриває підходи до джерел формування конкурентних переваг, наголошують, що успішне формування конкурентних переваг має базуватися на кількісних та якісних характеристиках.

Касич Я. та Харькова Ж. [7, с. 79] досліджують теоретичні та методичні підходи до управління конкурентними перевагами з урахуванням умов функціонування українських та зарубіжних підприємств.

Третяк А. М. обґрунтував схему конкуруючих впливів на земельні ресурси, якими, на його думку, є неефективні практики управління, попит на продовольство, відходи, глобалізація, споживання продуктів, що передбачають інтенсивне землекористування, захвати земель і фактичні продажі, зміна клімату [8, с. 21]. Конкуруючими видами землекористування, за словами вченого, є органічне землеробство, біодинамічне землеробство, точне землеробство, екологічне землеробство.

Попри значну чисельність наукових праць, які стосуються проблем формування конкурентних переваг, бачимо, що вони в основному стосуються підходів, що висвітлюють аспекти їх формування на підприємствах. При цьому, дослідження, що стосуються вивчення особливостей формування конкурентних переваг землекористувань майже

відсутні. Тому спробуємо ми в рамках нашого дослідження вивчити особливості формування конкурентних переваг землекористування не тільки в Україні, але і в країнах Європейського Союзу задля окреслення траєкторії майбутнього розвитку землекористувань.

Мета дослідження. Метою даної статті є вивчення особливостей формування конкурентних переваг в країнах Європейського Союзу та окреслення конкурентних переваг землекористування в Україні в сучасних умовах, що наразі склались у нашій державі.

Основними методами, що використовувались під час проведення дослідження є метод аналізу і синтезу, що використовувався для вивчення теоретико-методологічних засад формування конкурентних переваг в країнах Європейського Союзу, абстрактно-логічний метод був використаний під час визначення перспектив формування конкурентних переваг землекористування в Україні, графічний метод – для наочного подання теоретико-методологічного матеріалу даної публікації, наукового узагальнення – для узагальнення результатів проведеного дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах сьогодення важливо врахувати сучасну ситуацію, що провокує нестабільність соціального та еколого-економічного розвитку в нашій державі. Задля формування адекватної інформаційно-інноваційної парадигми розвитку землекористувань, доцільним є вивчення його конкурентних переваг в Європейському Союзі, що дозволить з урахуванням вивченого досвіду проявитися синергетичним ефектам нововведень в національному просторі.

Так, в країнах Європи приватна власність на землю передбачає передусім довгострокове використання землі та перспективність від користування землею.

В країнах Західної Європи конкурентні переваги землекористування залежать і від того, скільки ресурсів витрачається на виробництво продукції, від інтенсивності сільськогосподарського виробництва на орендованих, приватних та державних землях [9, с. 102].

У Франції, Німеччині та Нідерландах одним із суттєвих аспектів конкурентоспроможності землекористування є захист та охорона родючості ґрунтів.

Крім того, діють безкоштовні консультації щодо раціоналізації землекористування та ефективного ведення господарської діяльності [10].

У Франції конкурентні позиції землекористування базуються на збереженні земельних ресурсів, природного середовища та охорони земель та реалізуються за співучасті SAFER (Агентства з управління земельними ресурсами та розвитку сільських територій) [11].

У Європейському Союзі частка орендованих земель в середньому становить 53%. Що стосується термінів оренди землі, то вони в основному становлять 10–15 років [12, с. 45]. Така ситуація пояснюється необхідністю охоплення повного циклу сівозмін та середнім терміном окупності основних засобів. У Франції розвиток орендних відносин закріплений орієнтацією на великі фермерські господарства [13, с. 156]. Взагалі, в країнах ЄС орендна плата за оренду 1 га землі сільськогосподарського призначення суттєво відрізняється. Так, в Нідерландах вона складає 791 євро, Данії – 536 євро, Австрії – 348 євро, Франції – 202 євро, Угорщині – 151 євро, Литві – 81 євро [14].

У Нідерландах організація конкурентоспроможних землекористувань в сільських регіонах базується на діяльності великих інтенсифікованих вузькоспеціалізованих ферм та малих спеціалізованих господарств, у яких фермери отримують субсидії за випуск екологічно чистої продукції [15, с. 29].

У Німеччині продаж земель здійснюється за ринковою ціною на конкурентних засадах із врахуванням наявних умов для здійснення господарської діяльності на землі (інвестиційний клімат, робочі місця, наявний виробничий потенціал) [16, с. 44–45].

В країнах Європейського Союзу діє фінансова підтримка підприємствам, що утримують конкурентні позиції на ринку [17, с. 102]. Зокрема, для тих господарств, що дотримуються вимоги раціонального землекористування, науковообґрунтованні сівозміни, вимоги точного землеробства, меліорацію земель та капіталовкладення у поліпшення якості ґрунтів.

Сприяє розвитку конкурентних переваг землекористування в Європі і спеціальне землеохоронне законодавство, яке вузько спрямоване на подолання певних загроз (опустелювання у Греції, Італії, Португалії, Іспанії, забруднення у Нідерландах, Німеччині, Бельгії).

Спільна аграрна політика країн ЄС передбачає і раціональне розташування як ріллі, так і пасовищ та багаторічних культур, що сприяє розвитку конкурентних переваг [18, с. 51]. Так, в згаданих країнах застосовується "принцип комплексного виконання усієї сукупності вимог" (cross-compliance), що передбачає прямі платежі (компенсації за недоотриманий прибуток) фермерам, що застосовують сприятливі для ґрунту заходи, що є характерними для даної місцевості.

Крім того, зазначимо, що в країнах Європи успішно діє концепція «зеленої» економіки, яка спрямована не тільки на популяризацію концепції на міжнародному рівні, а й сприяння залученню зацікавлених сторін на розширення можливостей місцевих громад, що сприяють сталому розвитку територій.

Варто сказати, що в цілому у Європі конкурентоспроможне та експортно-орієнтоване сільськогосподарське виробництво спрямоване на виробництво конкурентоспроможних харчових продуктів відповідно до міжнародних стандартів безпечності та якості.

Окреслення ключових позицій формування конкурентних переваг землекористування дозволить спроектувати його орієнтири і на Україні, які були б спрямовані на конкурентоспроможне, експортно-орієнтоване господарювання, а також на відновлення конкурентних позицій економіки у повоєнний час.

Як відомо, конкурентні переваги формуються на основі нововведень та змін, вони формують чинники успіху, які дозволяють господарюючому суб'єкту займати конкурентні позиції на ринку.

На нашу думку, конкурентні переваги землекористування передусім залежать від таких важливих факторів, як набуття нових ключових компетенцій під час здійснення виробництва на землі; застосування нових технологій, що дозволить створити унікальний цінний продукт для землевласників та землекористувачів, а також задовольнити запити суб'єктів господарювання на землі; забезпечення реалізації інновацій, що дозволить забезпечити інформаційний, інтелектуальний та науково-технічний потенціал на користь підвищення результатів діяльності; вміння відмовитися від певних існуючих конкурентних переваг на користь більш прогресивних, здатних сприяти злагодженості виробництва та бізнесу на землі; ефективного використання всіх наявних виробничих ресурсів та їх оптимальне співвідношення, що дозволить забезпечити прибутковість виробництва на землі.

Проте сьогодні в умовах, що склалися наразі в нашій країні, конкурентні переваги землекористування повинні також нівелювати негативні наслідки антропогенного впливу на навколишнє середовище та забезпечувати збалансованість розподілу земель між суб'єктами господарювання та галузями народного господарства.

З точки зору відновлення конкурентних позицій землекористування в ситуації, що склалися, умови для розвитку підприємницької діяльності та налагодження виробництва мають бути сфокусовані на посиленні інтеграції науки, освіти і виробництва.

Мультиплікатором конкурентоздатних технологій має стати відновлення виробничих потужностей, використовуючи передусім кредитний та урядовий потенціал, а також наукоємність продукції в економічний простір.

Зокрема, цю думку поділяють і інші науковці, які стверджують, що «відновлення роботи національного бізнесу є запорукою економічної стійкості держави та її спроможності ефективно протистояти агресору [19].

Потребує необхідності відновлення транспортної інфраструктури та логістичних потужностей, а також створення резервних маршрутів, що орієнтовані на споживача продукції.

В сьогоdnішніх умовах доцільно переорієнтувати виробництво на імпортозамінні технології. В свою чергу це дозволить налагодити або ж оновити наявні виробничі потужності.

Зазначимо, що зниження конкурентних позицій землекористувань на світовому ринку пов'язано з такими негативними явищами, як надмірне використання біоенергетичних потужностей, що призводить до виснаження ґрунтів; виключно ресурсне спрямування вітчизняної агропродукції, через що знижується продуктивність праці; зниження адапційних можливостей землекористувань через відсутність застарілої техніки та технологій, що негативно позначається на якості виробленої продукції та призводить до зростання її собівартості.

В наш час потрібно підтримувати міжнародне ділове співробітництво задля сприяння в організації обміну інформацією та досвідом, доцільним є використання нових знань та накопиченого досвіду, що дозволить стимулювати національне виробництво, нівелюючи вплив негативних факторів.

Конкурентні переваги землекористування мають сприяти налагодженню бізнес-технологій для суб'єктів господарювання, що забезпечить або дозволить поновити виробництво інноваційних технологій.

Окреслені конкурентні переваги землекористування представлені на рис. 1.

Зазначимо, що використовуючи іноземний досвід країн ЄС щодо формування конкурентних переваг землекористування, які безперечно, продукують в цілому конкурентоспроможність землекористування, матиме місце захищеність економічних інтересів суб'єктів господарювання на землі, а також орієнтація на ресурсно-виробничий та людський потенціал як фундамент для побудови конкурентоспроможного землекористування, що сприятиме підвищенню ефективності виробництва.

Запровадження ідеології інтеграції економіки з іншими секторами сприятиме відновленню виробничих потужностей, а також запровадженню дієвих стимулів щодо раціонального використання земельних ресурсів.

Така методологія формуватиме цілісність конкурентних переваг землекористування, забезпечуючи функціонування конкурентоспроможних землекористувань.

Висновки з проведеного дослідження і подальші перспективи в цьому напрямі. Під час проведення дослідження вивчено особливості формування конкурентних переваг землекористування в таких країнах Європейського Союзу як Франція, Німеччина, Нідерланди, Данія, Австрія, Угорщина, Литва, Італія, Бельгія та ін. З'ясовано, що в країнах Європи домінує приватна власність на землю, діє програма захисту та охорони родю-

Фактори, від яких залежать конкурентні переваги землекористування

- набуття нових компетенцій під час здійснення виробництва;
- застосування нових конкурентоздатних технологій;
- реалізація інновацій задля підвищення результативності виробництва;
- застосування прогресивних конкурентних переваг;
- ефективне використання наявних виробничих ресурсів.

Конкурентні переваги землекористування в сучасних умовах

- забезпечення збалансованості розподілу земель між суб'єктами господарювання та галузями народного господарства;
- посилення інтеграції науки, освіти та виробництва;
- відновлення виробничих потужностей та наукоємність продукції в економічний простір;
- відновлення транспортної інфраструктури та логістичних потужностей;
- переорієнтація виробництва на імпортозамінні технології, оновлення наявних виробничих потужностей;
- підтримка міжнародного ділового співробітництва;
- використання нових знань та накопиченого досвіду;
- налагодження бізнес-технологій для суб'єктів господарювання на землі.

Рис. 1. Формування конкурентних переваг землекористування в умовах сьогоdnення

Джерело: складено авторами

чості ґрунтів, має місце проведення безкоштовних консультацій щодо раціоналізації землекористування, переважають орендні відносини, успішно розвивається ринок землі, функціонування землекористувань базується на діяльності вузькоспеціалізованих фермерських господарств, діє фінансова підтримка для підприємств, що утримують конкурентні позиції на ринку, функціонує спеціалізоване землеохоронне законодавство, має місце концепція «зеленої економіки».

Встановлено, що конкурентні переваги землекористування в Україні в умовах, що наразі склалися, мають передбачати забезпечення збалансованості розподілу земель між суб'єктами господарювання та галузями народного господарства; посилення інтеграції науки, освіти та виробництва; відновлення виробничих потужностей та наукоємність продукції в економічний простір; відновлення транспортної інфраструктури та логістичних потужностей; переорієнтацію виробництва на імпортозамінні технології, оновлення наявних виробничих потужностей; підтримку міжнародного ділового співробітництва; використання нових знань та накопиченого досвіду та налагодження бізнес-технологій для суб'єктів господарювання на землі.

Окреслені конкурентні переваги за умови їх виконання здатні забезпечити високий рівень життя населення, а також стимулюватимуть досягнення суб'єктами господарювання конкурентоспроможності у світовому просторі.

Перспективи подальших досліджень мають бути направлені на вивчення пріоритетів, що вкрай необхідні для оновлення або ж відновлення зруйнованих та частково порушених територій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Позняк С. В. Забезпечення конкурентних переваг вітчизняних підприємств на міжнародному ринку. *Ефективна економіка*. № 11. 2015. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4615> (дата звернення: 26.03.2022).
2. Шибаніна О. В., Федосєєва Г. С. Формування конкурентних переваг виробників сільськогосподарської продукції на світовому ринку: теоретичний аспект. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва*. № 2. Серія "Економічні науки". Харків. ХНАУ, 2016. С. 259-266. URL: https://visen.knau.kharkov.ua/uploads/visn_econom/2016/2/30.pdf (дата звернення: 26.03.2022).
3. Грановська В. Г. Теоретична конструкція формування конкурентних переваг аграрних підприємств. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Випуск 10. Частина 1. 2016. С. 94–98. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/10_1_2016ua/23.pdf (дата звернення: 26.03.2022).
4. Балковська В.В. Формування стратегічних конкурентних переваг підприємства для забезпечення підвищення конкурентоспроможності. *Економіка і суспільство*. Випуск 13. 2017. С. 345–350. URL:

https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/56.pdf (дата звернення: 26.03.2022).

5. Цалко Т. Р., Харченко Т. О., Хондока А. М. Особливості формування конкурентних переваг на підприємстві. *Ефективна економіка*. № 9. 2019. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2019/39.pdf (дата звернення: 26.03.2022).

6. Цювок Д. Р., Яворська Н. П. Формування конкурентних переваг підприємства. *Проблеми системного підходу в економіці*. Випуск. 5 (61). 2017. С. 141-147. URL: http://psae-jrnl.nau.in.ua/journal/5_61_2017_ukr/22.pdf (дата звернення: 26.03.2022).

7. Касич А. О., Харькова Ж. В. Управління конкурентними перевагами. *Економічний аналіз: зб. наук. праць*. Тернопільський національний економічний університет. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного університету "Економічна думка". 2016. Том 25. № 2. С. 79-85. URL: <https://www.econa.org.ua> (дата звернення: 26.03.2022).

8. Третяк А. М., Москаленко А. М., Ляшинський В.Б. Світові та українські тенденції розвитку нетрадиційного сільськогосподарського землекористування. *Агросвіт*. № 3. 2022. С. 19–30. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/3_2022/4.pdf (дата звернення: 26.03.2022).

9. Дудич Г. Застосування у сільському господарстві України зарубіжного досвіду удосконалення земельних відносин. *Аграрна економіка*. 2014. Т. 7. № 1–2. С. 101–107.

10. Попрозман Н. В., Коробська А. О. Особливості міжнародного досвіду регулювання ринку земель сільськогосподарського призначення та їх адаптація до українських реалій. *Ефективна економіка*. № 11. 2020. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2020/13.pdf (дата звернення: 28.03.2022).

11. Левек О. В., Хомаківська І. О., Юрченко І. В. Моделі регулювання ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення в країнах Європейського Союзу. *Економіка АПК*. 2017. № 10. С. 5–12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2017_10_3 (дата звернення: 28.03.2022).

12. Костецький А. Я. Сучасний стан орендних земельних відносин в аграрному секторі економіки. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції "Прикладна економіка – від теорії до практики" 27.10.2017 р. URL: <https://www.wunu.edu.ua/news/12092-prykladna-ekonomika-vid-teorii-do-praktyky.html> (дата звернення: 28.3.2022).

13. Нечипоренко О. М. Світова практика розвитку земельних відносин. *Економіка АПК*. 2007. № 4. С. 157.

14. Вартість сільськогосподарських земель та їх оренди у країнах Європейського Союзу та Україні. URL: <http://zemvisnuk.com.ua/page/vart-st-zemel-ta-khorendi> (дата звернення: 29.03.2022).

15. Миценко І. М., Решитько Т. В. Реформування земельних відносин в Україні: досвід зарубіжних країн. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2020. Вип. 4(37). С. 25–34.

16. Коломієць А. О. Зарубіжний досвід земельного оподаткування та можливості його використання в українській практиці. *Економіка та митно-*

правові відносини. Випуск 8. 2018. С. 40–47. URL: <http://sciencehub.org.ua/wp-content/uploads/2020/02.pdf> (дата звернення: 29.03.2022).

17. Жук В. М. Обіг земель сільськогосподарського призначення в селозберігаючій моделі аграрного устрою України: наукова доповідь. Київ : Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки", 2017. 128 с.

18. Кравців В. С., Жук П. В., Стадницький Ю. І та ін. Екологічна безпека в європейських країнах: методи економічного регулювання й досвід для України: наукова доповідь. ДУ "Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України". Львів, 2020. 97 с.

19. Данилишин Б. Як держава може підтримати бізнес в умовах війни. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2022/03/20/684363/> (дата звернення: 29.03.2022).

REFERENCES:

1. Poznyak S. V. (2015) Zabezpechennya konkurentnih perevag vitchiznyanih pidpriemstv na miynarodnomu rinku [Ensuring the competitive advantages of domestic enterprises in the international market]. *Efficient economy*. vol. 11. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4615> (accessed 26 March 2022).

2. Shebanina O. V., Fedoseeva G. S. (2016) Formuvannya konkurentnih perevag virobnikiv silskogospodarskoj produkcy na svitovomu rinku: teoretichniy aspect [Formation of competitive advantages of agricultural producers on the world market: theoretical aspect]. *Visnyk HNAU im. V. V. Dokuchaeva. Vol. 2. Seria "Economic sciences"*. Harkiv. HNAU, pp. 259–266. Available at: https://visn.knau.kharkov.ua/uploads/visn_econom/2016/2/30.pdf (accessed 26 March 2022).

3. Granovska V. G. (2016) Teoretichna konstrukciya formuvannya konkurentnih perevag agrarnih pidpriemstv [Theoretical construction of the formation of competitive advantages of agricultural enterprises]. *Naukovy visnik Uggorodskogo nacionalnogo universitetu*. Vol. 10. Part 1, pp. 94–98. Available at: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/10_1_2016ua/23.pdf (accessed 26 March 2022).

4. Balkovska V. V. (2017) Formuvannya strategichnih konkurentnih perevag pidpriemstva dlya zabezpechennya pidvichennya konkurentospromognosti [Formation of strategic competitive advantages of the enterprise to ensure increased competitiveness]. *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 13, pp. 345–350. Available at: https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/56.pdf (accessed 26 March 2022).

5. Chalko T. R., Harchenko T. O., Hondoka A. M. (2019) Osoblivosti formuvannya konkurentnih perevag na pidpriemstvi [Features of formation of competitive advantages at the enterprise]. *Efficient economy*, vol. 9. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2019/39.pdf (accessed 26 March 2022).

6. Ciovok D. R., Yavorska N. P. (2017) Formuvannya konkurentnih perevag pidpriemstva [Formation of competitive advantages of the enterprise]. *Problems of system approach in economy*, vol. 5 (61),

pp. 141–147. Available at: http://psae-jrnl.nau.in.ua/journal/5_61_2017_ukr/22.pdf (accessed 26 March 2022).

7. Kasich A. O., Harkova G. V. (2016) Upravlinnya konkurentnimi perevagami [Management of competitive advantages]. *Economic analysis: coll. Science work. Ternopil National University of Economics. Ternopil: Vidavnicjo-poligrafichnyy centr Ternopilskogo nacionalnogo universitetu "Ekonomichna dumka"*. Vol. 25, no. 2, pp. 79–85. Available at: <https://www.econa.org.ua> (accessed 26 March 2022).

8. Tretyak A. M., Moskalenko A. M., Lyashinsky V. B. (2022) Svitovi ta ukraïnsky tendencii rozvitku netradicijnogo silskogospodarskogo zemlekoristuvannya [World and Ukrainian trends in the development of non-traditional agricultural land use]. *Agrosvit*, vol. 3, pp. 19–30. Available at: http://www.agrosvit.info/pdf/3_2022/4.pdf (accessed 26 March 2022).

9. Dudich G. (2014) Zastosuvannya u silskomu gospodarstvi Ukraini zarubignogo dosvidu udoskonalennya zemelnih vidnosin [Application of foreign experience in improving land relations in agriculture of Ukraine]. *Agrarna ekonomika*, vol. 7, no. 1–2, pp. 101–107.

10. Poprozman N. V., Korobska A. O. (2020) Osoblivosti miynarodnogo dosvidu reguluvannya rinku zemel silskogospodarskogo priznachennya ta ih adaptaciya do ukraïnskih realiy [Features of international experience in regulating the market of agricultural land and their adaptation to Ukrainian realities]. *Efficient economy*, vol. 11. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2020/13.pdf (accessed 26 March 2022).

11. Levek O. V., Hodakivska I. O., Urchenko I. V. (2017) Modeli reguluvannya rinkovogo obigu zemel silskogospodarskogo priznachennya v krainah Evropejskogo Souzu [Models for regulating the market turnover of agricultural land in the European Union]. *Economics of agro-industrial complex*, vol. 10, pp. 5–12. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2017_10_3 (accessed 28 March 2022).

12. Kostezky A. Ya. (2017) Suchasny stan orendy zemelnih vidnosin v agrarnomu sektory ekonomiky [The current state of leased land relations in the agricultural sector of the economy]. *Materialy Mignarodnoy naukovopraktichnoy konferencii "Prikladna ekonomika – vid teoriy do praktyky"*. Available at: <https://www.wunu.edu.ua/news/12092-prykladna-ekonomika-vid-teorii-do-praktyky.html> (accessed 28 March 2022).

13. Nechyporenko O. M. (2007) Svitova praktika rozvitky zemelnih vidnosyn [World practice of land relations development]. *Economics of agro-industrial complex*, vol. 4, p. 157.

14. Vartist silskogospodarskih zemel ta ih orendy u krainah Evropejskogo Souzu ta Ukrainy [The cost of agricultural land and its lease in the European Union and Ukraine]. Available at: <http://zemvisnuk.com.ua/page/vart-st-zemel-ta-kh-orendi> (accessed 29 March 2022).

15. Mycenko I. M., Reshitko T. V. (2020) Reformuvannya zemelnih vidnosyn v Ukrainy: dosvid zarubignih krain [Reforming land relations in Ukraine: the experience of foreign countries]. *Central Ukrainian Scientific Bulletin. Economic sciences*, vol. 4 (37), pp. 25–34.

16. Kolomic A. O. (2018) Zarubijny dosvid zemelnogo opodatkovannya ta moglivosty yogo vikoristannya

v ukrajnsky praktycy [Foreign experience of land taxation and the possibility of its use in Ukrainian practice]. *Ekonomika ta mitno-pravovy vidnosyny*, pp. 40–47. Available at: <http://sciencehub.org.ua/wp-content/uploads/2020/02.pdf> (accessed 29 March 2022).

17. Guk V. M. (2017) Obig zemel silskogospodarskogo priznachennya v selozberigauchy modely agrarnogo ustrou Ukrainy: naukova dopovid [Circulation of agricultural lands in the village-preserving model of the agrarian system of Ukraine: scientific report]. Kyiv: Nacionalny naukovy centr "Institut agrarnoy ekonomiky". 128 p.

18. Kravciv V. S., Yuk P. V., Sadnicky U. I. ta in. (2020) Ekologichna bezpeka v evropeyskikh krainah: metody ekonomichnogo reguluvannya I dosvid dlya Ukrainy: naukova dopovid. DU "Institut regionalnih doslidgen imeny M. I. Dolishnogo NAN Ukrainy". Lviv. 97 p.

19. Danilishin B. Yak derjava moge pidtrymaty busnes v umovah vyiny [How the state can support business in times of war]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2022/03/20/684363/> (accessed 29 March 2022).